

Museum verrast met Friese textilia

Vorige maand schonken de heer en mevrouw Koelemey-Postma uit Loenen aan de Vecht het museum enkele textilia. Het zijn erfstukken uit de familie van mevrouw Koelemey: een wikkelkleed, een sitsen voering van een Friese zonnehoed en een blauw halsdoekje. De Postma's waren oorspronkelijk schippers uit Hindeloopen. In de loop van de negentiende eeuw vestigden ze zich als boeren in het noorden van Friesland.

De halsdoek is van blauw-wit geruite katoen. Deze ruiten worden Indische bontjes genoemd, naar hun herkomst uit India. Ook de sits van de voering komt daar vandaan. In de tijd van de VOC brachten de retourschepen uit Oost-Indië deze katoen naar Amsterdam. Oorspronkelijk werden de stoffen in India gekocht als ruilmiddel voor de handel in Oost-Indië, waar de specerijen werden betaald met zilver of katoen. In de 17de eeuw kwamen de stoffen ook in Nederland terecht, waar ze al gauw zeer populair werden. In tegenstelling tot de tot dan toe bekende geverfde stoffen waren de bontjes en de sitsen helder van kleur en goed wasbaar.

De kleur blauw van de halsdoek hoorde in Hindeloopen bij de rouwdracht. De rouw voor naaste familieleden kon in dit stadje 8 tot 10 jaar duren. Deze rouwperiode kende verschillende stadia die tot uiting kwamen in de kleur van de kleding van de vrouw. In de allereerste fase was de kleding zwart tot diepblauw. In de daarop volgende perioden werd telkens een lichtere kleur blauw gekozen. De geschonken halsdoek heeft de kleuren die men droeg ongeveer halverwege de rouwperiode.

Zonnehoed

De voering van de Friese zonnehoed is van sits met grote bloemmotieven op

Deze Friese boerin draagt de zogenaamde Duitse muts en een zonnehoed gevoerd met sits. Anonieme aquarel uit omstreeks 1800.

een witte ondergrond. De hoofdkleur van deze motieven is rood in verschillende schakeringen. Zowel in als naast deze motieven komen verder de kleuren blauw, groen en geel voor.

In het vorige Peperhuis is geschreven over de verftechniek toegepast bij het vervaardigen van sits.

De Friese zonnehoed is een strohoed die aan het eind van de 18de eeuw was uitgegroeid tot een hoed met enorme afmetingen. Hij was ongeveer een meter breed en vanaf het kleine bolletje stak de rand 45 centimeter naar voren. Om dit gevaarte ook in de wind op het hoofd te houden waren er twee linten aan bevestigd die volgens de

afbeeldingen met de hand worden vastgehouden. Deze strohoed werd gedragen op de al even grote Duitse muts. Dit was de kanten muts, ontwikkeld uit een kapje met bescheiden rand, maar aan het eind van de 18de eeuw zo groot dat de rand, die recht naar voren stak, ondersteund werd met een frame van zilver of goud. Deze muts werd gedragen met een smal oorijzer. Toen deze onpraktische muts omstreeks 1800 uit de mode raakte, werd de zonnehoed ook wel op de nieuwe floddermuts gedragen. De floddermuts is de kanten kap die de gehele 19de eeuw en ook nog in de 20ste eeuw is gedragen en nu bekend staat als de Friese kap.

Wikkelkleed

Het wikkelkleed is een soort in vorm geknipte deken om een ingebakerde zuigeling te beschermen tegen de kou. Bovendien is het een decoratief kledingstuk. Het kleed is aan de bovenzijde breed en aan de onderzijde smal. Aan het smalle gedeelte zijn zijden

linten bevestigd. Dit smalle deel werd dubbelgevouwen om de ingebakerde beentjes van de baby, zodat een soort slaapzakje ontstond. De linten dienden om het vast te strikken. De bovenzijde werd om de armpjes en het hoofd gedrapeerd, waarbij de bovenrand werd teruggeslagen. Zo ingepakt is de baby goed beschermd tegen wind en kou.

Particulieren hebben het Zuiderzeemuseum een wikkelleed, een sitsen voering van een Friese zonneboed en een halsdoekje geschonken.

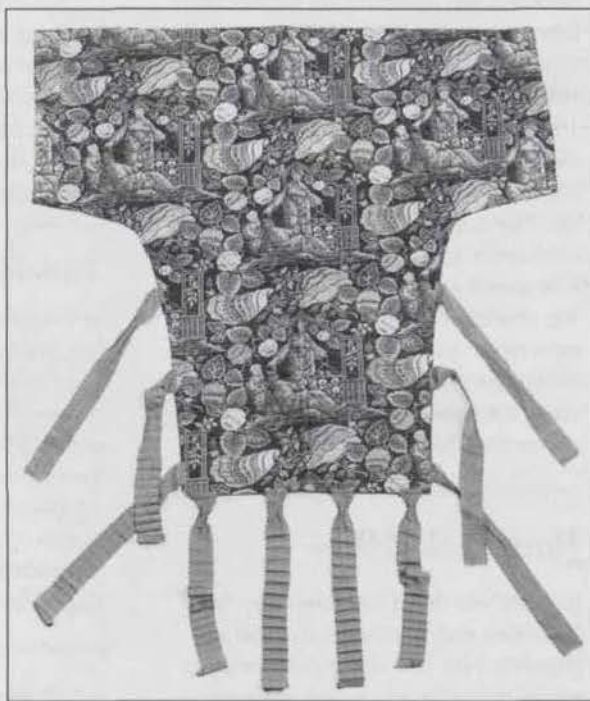
Veel bekende wikkelleeden zijn van Indiase sits gemaakt. Dit kleed is echter vervaardigd van een Engelse of Franse blokdruk. Beide zijden zijn van dezelfde stof gemaakt. Tussen de beide lagen bevindt zich waarschijnlijk nog een stof, maar dat is niet vast te stellen zonder de stiksels los te maken. Het kleed is met een groene draad vierkant doorgestikt, zoals een gestikte deken. Op een donkerbruine ondergrond zijn zowel mensfiguren als bloemen en schelpen te zien. De overheersende kleuren zijn hiervan geel met roodbruin, de blaadjes zijn geel met groen. Hier en daar is wat blauw verwerkt. Het patroon is verspringend op het textiel aangebracht om een rythmische variatie aan te brengen in het zich repeterende motief. Het blok waarmee gedrukt is, is 22 bij 22 centimeter. Op de afbeelding staat een man bij een een gestyleerd huisje met in zijn hand een hangend dienblad waarop twee bekers staan. Kennelijk biedt hij deze bekers aan aan twee figuren waarvan er één steunend op zijn linker arm voor hem ligt. Het andere figuurtje is waarschijnlijk een kind. Het uiterlijk van deze mensfiguren is duidelijk chinees. Het gaat hier om zogenaamde chinoiserieën die aan het eind van de 18de eeuw in de mode kwamen, en tot ver in de 19de eeuw populair bleven. Dat zijn westerse weergaven van Chinese kunst, waarbij illustraties uit reisverslagen als inspiratiebron dienden.

Blokdruk

De blokdruktechniek was het Europese antwoord op de sitsen uit India, waar de motieven vaak geschilderd werden, hoewel ook daar de blokdruk bekend was. In 1676 werd in Engeland vergunning aangevraagd om katoen te drukken op de Indische manier. Twee jaar later gebeurde dat in Nederland. Men was volgens overlevering via een "Turk"

achter het geheim van het verven met beits technieken, die garant staan voor de heldere en houdbare kleuren, gekomen. De blokdruk vereiste echter een aanpassing van de techniek; de gebruikte verfstoffen moesten dikker van substantie zijn. Daartoe voegde men stijfzelsel of gom toe aan de beitsen. De vraag naar sitsen in Europa was groot, zo groot dat er niet aan kon worden voldaan met louter stoffen uit India. Ook in Duitsland en Zwitserland begon men met het vervaardigen van Europese sitsen in respectievelijk 1689 en in 1698. In beide gevallen kwam de kennis uit Nederland. In de meeste Europese landen golden restricties voor de import en export van de sitsen en de productie ervan, behalve in Nederland. Hier kwam de katoendrukkerij tot grote bloei. Er ontstonden nevenbedrijven voor het glanzen en kalanderen van de stoffen, voor het verwijderen van vlekken en voor het weer inkleuren van de zwakkere kleuren geel en groen. Na 1750 kwam de neergang. In de andere Europese landen vervielen de beperkende voorschriften, waarop kwalitatief goede produkten op de markt kwamen. Bovendien lagen de lonen in bijvoorbeeld Zwitserland veel lager. In de Nederlandse bedrijven bleef men gebruik maken van de grove geïmporteerde katoen uit India, waar-

door het Nederlandse produkt duur en slecht van kwaliteit was in vergelijking tot de andere Europese bedrukte katoen, bijvoorbeeld uit de Elzas. Het is niet te zeggen waar de blokdruk van het geschonken wikkelleed vandaan komt. Waarschijnlijk uit Frankrijk of Engeland. In de bekende boeken over sits en bedrukte katoen staat het motief niet afgebeeld. Mogelijk bevindt zich in het museum in Mulhouse, dat is gewijd aan bedrukte stoffen, een staal van deze stof. Op basis van de motieven en de combinatie daarvan wordt aangenomen dat de stof in de eerste helft van de 19de eeuw is gedrukt.

Het wikkelleed is een soort in vorm geknipte deken om een ingebakerde zuigeling te beschermen tegen de kou.

Literatuur:

E. Hartkamp-Jonxis, Sits, Oost-West relaties in textiel, tentoonstellingscatalogus 1987
G. Arnolli en S. Wille-Engelsma, Sits, Exotisch textiel in Friesland, tentoonstellingscatalogus 1990

*Adriana Brunsting
Wetenschappelijk medewerker culturele antropologie bij het Zuiderzeemuseum*